

Михалаки Георгиев
Бае Митар пророкът

Да река тридесет — можете да речете и тридесет и пет, па може да има и повече години, откогато покойният бае Митар пророкът се пренася на онзи свет. Може да съм объркал годината — това не пречи: не се пита кога е било, а се пита какво е било. А това, дето ще ви разкажа, да не мислите, че ще го изсмуча из пръстите си — не! Това го помнят всички съвременни жители от нашия град, като почнеш от кир Ставро сарафбашията, та чак до кючук Томо фукарията. Когото и да запиташ за бае Митар пророка, всеки ще ти отговори: „Оня ли, дето се пренася на онзи свет?“

Това се беше случило на един велики четвъртък. Да, така зер, на велики четвъртък вечерта се пренесе бае Митар пророкът на онзи свет, а в неделя, таман около пладне, се събуди — дойде на себе си.

Беха помислили, че си е умрел човекът като всеки човек. И за погребението му беха се погрижили хората. Дедо Петър, клисарят, беше счукал нещо като сандък за мъртвеца, а баба Зоица, гдето месеше просфори в черквата, беше отишла с китчица цвете и една вощеница, за да му запали свецица на главата. Прекръсти се жената, направи три метана, запали вощеницата и опре погледа си право в лицето на бае Митра. Гледа го, гледа, па като се сепна, като да речеш, че тестото за просфори прелело из нощвите. Озърна се, закимна с глава на клисаря и го запита:

— Ами я ми кажи ти мене умрел ли е човекът?

— Кой човек?

— Па те`на`, Митар.

Клисарят погледна бабичката, погледна мъртвеца, па погледна и ръцете си. На нокътя от левия му палец беше налепено восък. Дедо Петър зачопли да откъртва восъка и продума разсеяно:

— Па знам ли я, он... — дедо Петър щеше да рече, че он му е рекъл, че е умрел, па се сети, че това не му беше рекъл бае Митар, а той сам го виде мъртъв, та пресече мисълта си и додаде: — Па те`, не видиш ли? Хич ти не знаеш ли, че като умре човек, тогава не е вече жив? Па най-после те`го, питай го, нека ти сам каже: жив ли е, мъртъв ли е?

— Той нема да ми каже, току я ми дай ти едно огледало.

— Огледало ли? Какво огледало?... Къде да ти намерим огледало? Баш и да речеш да ти купя от чифутите, пак не може... днеска са затворени дюкяните им, та и кой ли ще купува от тия юди днеска, на ра`зпети петък?

— Е, ако немаш огледало, а ти дай друго нещо... некое парче джам или... некая икона джамлия.

Дедо Петър се упъти към черковната врата, побави се и изнесе из черквата една малка икона. Иконата беше колкото една педя и на нея беше изписан св. Сисой как държи едно увито дете в левицата, а с десницата си раздава благословия.

Св. Сисой, или по-добре иконата, беше наместена в едно джамлия черчеве. Баба Зоица прихвана светеца, погледна го, прекръсти се, целуна го и намести иконата на устата на мъртвеца, с джама надолу. Дедо Петър продължаваше да чопли восъка от нокътя си, а бабичката опре ла очи, и гледа право у мъртвеца. Не се мина ни колкото да прочетеш и „верую“, и баба Зоица дигна иконата и се вгледа в джама. Малко едно мътно петно, което тя съзре на джама, й разясни въпроса.

— Жив си е човекът, може да има дни още да живее.

— Кой човек е жив? — запита дедо Петър, като валяше в пръстите си едно парче от откъртения восък.

— Па те` на`, Митар.
— Ама как си е жив?
— Така на`, не е умрел... заспал ли е, пренел ли се е, ама знам, че не е мъртъв... на`, погледни. — И баба Зоица показа на клисаря мъртвото петно върху джама на св. Сисой.

Дедо Петър посви зачудено врат, както това прави когато духне да угаси некое кандило, па божем го угаси, а оно пак си гори.

— Е, па нека... ако е жив, оно, дума се, не е умрел.
— Не е, не е, пренел се е, а не е умрел.
— Па после?
— Какво?
— Ще го опеват ли, или ще му пеят „Христос възкресе“?
— Не знам... трябва да се обади на поповете.
— Море за обаждане е колай, те` поп Яньо е тука, ще ида да му кажа...

Дедо Петър излезе, а баба Зоица в пълното съзнание на своето разбиране от такива божи работи, като да различава жив от мъртъв човек, захвана отново да се кръсти и да прави метани пред бае Митра.

Не се мина нито колкото време трябва да се отслужи един сиромашки парастас — и по целия град се вече шепнеше тайнствено, че бае Митар пророкът се пренесъл на онзи свет. Попове, бабички, калугери, епитропи, еснафлии и всекакъв сбироток от града изпълни черковния двор. Малката килийка до стаята на клисаря, в която живееше, а сега лежеше прострен бае Митар, беше притисната от хора, както се притискат на Тодоровден, на причест в черква. Едни говореха тайнствено, други разправяха с ръце, с очи, с вежди, трети се кръстеха, четвърти палеха свещи — цела сметени`а и неразбория. Поп Яньо съветваше да се пренесе бае Митар в черквата. Поп Тошо настояваше да си остане, гдето си е. Отец Теофан от метоха на Рилския манастир предлагаше да се свети вода, а отец Онуфрий от Хилендарския светогорски манастир настояваше да се свети масло и да се изчетат всичките Василиеви молитви. Баба Съба врачката беше надигнала един самун хлеб, колкото шиник, и се мъчеше да си пробие път в килията на бае Митар. Тя искаше да подложи самуна под главата на пренесения, да престои, догде се свести. Така престоиял хляб бил добър, казва, за да се захранват на чист понеделник жени-бездеткини. Захранена жена с такъв хлеб, мутлак, казва, може да се сдобие с рожба от сърце.

Баба Ана Пунчовица, известна по своята деятелност и прочута способност в целия град, и тя бързаше да си приготви при този редък случай нужните потреби за своята специалност. Тя носеше цела мотка червена прежда, челюстни кости от вълк и цел един сноп разни треволяци и бурени. Какви ли треви немаше вътре: и смил, и вратика, и омани, и разставиче, и свекървино око, и богородична трева, и подбел, и вълча ябълка, и буника, и равен, и тинтява, и комоника, и петров кръст, и изтравниче, и лудо биле и... какво ли не. Какво да прави, сиротата жена, и тя си гледа занаята... от това се храни. На любопитните погледи или запитвания баба Ана отговаряше некак пресекнато:

— От тая прежда, синко, само един конец да вържеш на палеца на десния крак, па се не бой от нищо — само от бога. И у сватове да идеш, и на печалба да идеш, и на големи капии да тропаш — навсекъде ще ти отворят, навсекъде все напред ще ти върви. А тая челюст, вълчата, видиш ли я — това се с пари не откупува!... Да те притисне некой голем зор, не дай боже, или да ти се закани некой зъбест душманин, или да ти подхвърлят некая магия в къщи, или да иде у пусти гори, ако нещо децата ти не траят... за всичко, за всичко уйдисва... Плюни само през нея, настъпи плюнката с левата нога и свий челюстта под десното колено, па

кажи: кога се разтворят тия вълчи уста сами, тогава да се разтворят устата на... там, който е вече душманинът. Онемее и окапе на местото си... свие му се сърцето... па тебе си ти нищо — рахат си ти, На Тошо Брънката невестата, сирота, шест ги роди, па все ѝ не траят. Свекърва ѝ, проклета да е, като не можа да живува с тех, а они я изпъдиха. Не щеш ли, вещицата недна, да иде да направи магия да не може снаха ѝ да завърти дете. Помисли си хич за чедото си, дума се, да кандише. Плаче сирота Тошевица, на`, такива ги рони. Ходи, пита, разпитва, па не знае при мене да дойде. Хеле свахата Пена, на шейрет Кольо братова снаха, да чуе за това, па ѝ каже: ти, каже, така и така... виж, че намери наша баба Ана, стани, та при нея. И така и стори, сиротата, стана, та при мене. Бабо Ано, каже, ти баща, ти майка, ти господ. Така и така... каже, свекърва ми, па ете` така и така патим. Па трепере сирота, трепере като лист на топола. Вземем я да видим по-напред какво ѝ е направила оная вещица: гледам през протък на месечина — хъка, не е: гледам в зелена паница — пак нищо! Чудим се, чудим, па току вържем червен конец на лиляка, па станем у тъмни зори, кога — що да видиш!... девет възла, синко, девет възла вързала пустата вещица... ка не би я грех, та толко па да кайдише. Усетих я какво ще бъде, току дай, рекох, да дам на невестата да плюне през устата на она звер. И да видиш, оттогава, слава богу, като че с пръст развърза`. Сега, сирота Тошевица, трички ги има — две момченца и едно момиченце... море, да ги видиш, у капка да ги изпиеш: едно от друго по-хубавички. Па и она, сирота невеста, посъвзе се, поправи се, разхубави се, па си живува хубаво с човека си. Ама де, що е рекъл некой... за пара е лек, ама знаеш ли го къде е и кое е?

Разказва баба Ана и за билките: бре вратиката да отвърща от лошо; бре за смила, че се носи за милост; разставичето за разставане... кога дойдеш дип до зор; свекървиното око да се топи на млада месечина в ново гърне с оцет, за да закъорави лошите свекърви, та да не мъчат снахите си... бре това, бре онова... за всека билка все по нещо... всека си имала своя лек.

И баба Ана е донесла да тури тия всичките работи под пренесения, че ставали по-лековити... като кога с ръка да хвърлиш злато.

Докато това ставаше вътре при пренесения, отвън поповете и калугерите още не беха се спогодили със своите мнения: Василева молитва, светена вода, светено масло... разни глави — разни акъли. Току по едно време се постишиха и позамлъгнаха. Дойде при тех и хаджи Илия.

А знаете ли кой беше хаджи Илия? Един беше той, бил, па го нема и нема да го има.

Пет патрици, петдесет владици и петстотин попове да се съберат, пак при хаджи Илия са нищо. Ама баш нищо! Той знае от кора до кора науст и псалтир, и апостол, и евангелие, и минея, и всичко, и всичко. Хаджи Илия стои всеки път до владичия трон у черква. Да се случи некая мъчна литургия или молебствие за дъжд, против град, против скакалци, против мишки, против поводи... каква и да е забъркана служба или молитва, до никого не се допитват, а само до хаджи Илия. Един път даскал Иванчо, бог да го прости, чете на един празник апостол в черквата... „Прокимен глас седмий... господ просвещение мое и спасител мой кого убоюся... ко Ефесеем, послание святаго апостола Павла чте...“

— Не е ко Ефесеем, не е ко Ефесеем — извиква наведнъж сърдито хаджи Илия, — не видиш ли, че е к Римляном!

Даскал Иванчо, сиромашът, се сепна, погледна в книгата — наистина: к Римляном — хаджи Илия има право.

Веднъж се случи това същото и с поп Яньо, хем беше протопоп, сиромашът. Отваря една неделя да чете евангелието: „Мир вам! Премудрост прости! От Йоана святаго евангелия чте...“

— Поп Яньо, поп Яньо — извика натъртено хаджи Илия, — я си отвори очите... не видиш ли, че не е „от Йоана“, а е „от Луки“...

Поп Яньо, сиромашът, се сепна, като че му некой рече: не си мъжко, ами си женско — поогледа се в книгата и наистина хаджи Илия пак прав — там пише „от Луки“. Чете поп Яньо, а пот капе ли от него, капе, като баш че отново го запопват и стои с леген и ибрик пред иконата на спасителя, забулен с пешкир на очите, като... ех, като поп.

Такъв беше хаджи Илия. От него трепереха всички, като почнеш от клисарите и анагнозите, па дори до владиката. Неговият авторитет стоеше по-горе от всички; да беше на некое изложение, щеха да му залепят на челото една хартия с надпис: „Hors concours“.

Всеки ще разбере, че неговото появяване при пренесения ще разреши изведнъж спорния въпрос. Така и стана. Щом научи каква е работата, а той поизгледа поповете с един остър поглед, както това правят фелдфебелите със своите солдати, хвана в левата ръка своите кехлибарени броеници, а с десната задържа само най-горните две зрънца с кръстчето и промъбра натъртено: „Бдение всенощно и вседневно, докато се не свести пренесеният!“

Рече и отсече.

Никакви възражения, никакви пояснения и никакви допълнения. Поповете се сговориха: кой подир кого ще бди и кой кои молитви ще чете и — всичкото наред.

* * *

Зная какво ще ме питате, зная, не бързайте, аз и сам ще ви кажа. Искате да знаете нещо за бае Митар пророка, нали? Ех, та това тъкмо и аз искам да ви разкажа.

Бае Митра всеки познаваше, но никой го не знаеше откъде е, чий е.

Един път го попитали на една софра на помана: „Откъде си, бае Митре?“ Той изгледал запитвача, взел една чаша с вода и го запитал:

— Откъде е тая вода?

— От Дунава — отговорили му.

— А откъде е дошла там, от коя планина, от кой извор, през кой поток, през коя бара, през колко яза, под колко воденични колела е минала?

Запитвачът раззинал уста и казал:

— Не знам!

— И я не знам — отговорил бае Митар.

И наистина, всички го знаеха само такъв, какъвто го гледаха, какъвто си беше бае Митар: тих скромнен, със сини умни очи, с възруса коса, завита отдире на перчим, сбръчкано лице, снага въздребна, гърди тесни, пръсти тънки, но жилави. Да седиш да го гледаш и три дни, пак не можеш каза на колко години е. Та нашенци са го гледали тридесет години и все такъв си го знаят — ни по-стар, ни по-млад. Всеки се изменява, само бае Митар си стои все на един карар. Потурките и ферменцето му беха — помня го, като че сега го гледам — от суросинкав шаяк, без гайтани, без ръбове — дюс. Антерийката му, от тънморав шаяк, беше затегната с черен пояс. В пояса си носеше забоден дивит и чернокоресто ноже, забодено в жълта тенекиена кания.

Никой не го е видел да забърза или да се залише да тръгне по-полека: той винаги вървеше с отмерени стъпки, стъпваше тихо, кротко и никога не махаше с ръце. Когато говори, той нито креска, нито шепне, а всекога изговаряше полека и ясно всека дума и винаги те гледа в очите, като ти говори. На ядене не задирваше

много: кога има хубаво стотвено — хубаво и ще яде, а кога нема, ядеше и сух хлеб със същата охота, както и печена мисирка. Когато го поканваха да пие, пийваше и ракия, и винце, но никој никога не го е виждал пиан.

Бае Митар не беше записан в никој еснаф, немаше никакъв занаят, но всичко знаеше. Никаква вергия не плащаше, но и никој му я не искаше. Не беше вързан за никаква работа, но навсекъде беше и навсекъде работеше — не беше ничий, но беше на всички. Не беше нито епитроп, нито клисар, нито псалт, но винаги се навъртеше в черква, когато имаше некая работа. Ако черквата е изметена и изчистена, той ще вземе да трие свещниците: счука на големата плоча пред черквата керемидки и тебешир, па като почне да ги трие — ония свещници светнат като нови. Ако има работа в свещарницата, той е там. Запаше некој чувал като престилка, па или свеци лее, или восък изстиска на менгемето, или фитил реже — каквото и да е, бадева не седи. Ако има служба, и той ще бъде в черквата, пак на работа; или ще гаси догорелите свеци, или ще носи огън за кандилницата, или ще ходи с дискоса да събира, или ще приглася на псалтовете. Много пъти, тръгнал по некая работа низ черквата, чуе, че попът вика из олтара: „Миром господу помолимся“ — той непременно ще отговори: „Господи помилу-у-уй“, па макар бил и чак при пангара.

Бае Митар имаше достъп по всички къщи и влизаше всекъде така свободно, както беше свободен и в своята килия. Болник ли било, смъртник ли било, кръщение ли било, годеж ли било, сватба ли било, помана ли било — каквото къде и да стане, — без бае Митра не ставаше. Навсекъде гледаха на него като на истински пророк — като на божи човек. Обичаха го, защото, каквото и да го попитат, той знаеше да отговори. А каквото кажеше бае Митар — казано беше. Никој не можеше да отреже като с нож думата, както това знаеше да направи бае Митар.

Един път след парастаса за едни деветини беше сложена софра в къщата на покойния. Наредили се всички, па и бае Митар с них на софрата. Летно време задух, па затова софрата беше сложена на пруста — на ветринка. Над един от гостите, който стоеше по начело, се спуца един паяк. Той посегна с ръка да го улови и да го умъртви, но бае Митар му възбрани това, като каза:

— Живей и остави всеки живот да живее.

Гостенинът се пообрецна към бае Митра и го запита:

— Зер и паяците требват на тоя свет, я ми кажи аджеба като за каква файда ли са?

— За да учат хората на акъл, които са по-глупави от тех — отговори бае Митар така бързо, като че отговорът му бе забоден в пояса до дивита.

— Как ги учат?

— Пишат им.

— Как пишат?

— Писмо!

— Ами какво писмо, човече, ти сънуваш ли?

— Не сънувам, ами ти не виждаш — не знаеш да гледаш!

Въпросите и отговорите възбудиха любопитството на присъстващите и всички погледи беха опрени към пророка, като да го молеха да им разреши тайната, която и те не разбираха.

Бае Митар не оставяше никога да го молят два пъти: той издигна главата си и продума:

— Какво правят паяците? Паяжина, нали? Е всека паяжина е книга, а всека жица е писмо, а който прочете тая книга ще знае, че човешките закони са като тая паяжина: ако се уплете некая дребна мушица, паякът ѝ изсмуква кръвта; ако ли се

залети някоя от големите мухи или някоя бръмбар, той не само че не се уплита в тая паяжина, но я продира, па и самият паяк, ако не свари да се затули накъде в някое скрито къоше — току видиш, че му е пресечена жицата и той тупне на земята и се разтърси..., светски работи...

Когато се зажени дъщерята на чорбаджи Недко, беше се задигнала една сватба, та целия град беше покъртила. През шест къщи и отлево, и отдесно — все софри наслагани. Яденето се готвеше в казани, а виното се точеше с бъчви. На една от софрите беше и бае Митар. Сватбари като сватбари — хапнали, пийнали, — едни снасят повечко, други по-малко, па не е чудно, че някоя стане по-рано кефлия. Чичо Бенчо, известен в града под името Сойтерията, във възхищението на своя кеф бутна некак столицата на бае Митра, който се подхлъзна, полете и падна на земята. Всички присъстващи се понамръщиха от такъв кеф на Сойтерията, но бае Митар ги пресече и каза поучително:

— Да бъдеш пияница — не е голем джесаретлък, макар че пияниците са най-джесаретлиите хора.

Подир малко додаде:

— Пияницата човек е като двойно луд, защото лудият се познава само по лицето, отпред, а пияницата и откъм гърба, когато ходи.

На една забележка, която направи дедо Тоньо терзията относно излекуването на пиянството, бае Митар каза:

— Пияницата човек е също като лош сахат — все го курдисваш и поправяш и все отново се разваля.

В това време беха дошли да се покажат изложени на дискос даровете на невестата, та като се хвалеха, че са много китени и гиздави, стана дума за късмет в задомяването, за добро живуване, за това, за онова, па най-последно се отвори дума и за добро или лошо живуване между някоя домакини. Чорбаджи Игнат соватчията запита така, напреки, бае Митра да си каже какво мисли за домашната спогодба. Бае Митар, без да се замисли нито най-малко, пружи ръка, та хвана от софрата едно парче погача, печена в жаравата, и каза:

— Домашната спогодба е като тая погача: горната кора е мъжът, а долната — жената. Ако корите са кабардисали, и средината се яде с ищах; клисава ли е средината — и корите са хвърлят и те не могат се дъвка.

Всички гости беха възхитени от тоя мъдър отговор, но чорбаджи Игнат, като чорбаджия, искаше да излезе юсте`, та прибави:

— Така е, така, ама всичкото става пак от любовта. Ако са се взели с любов, а оно харно, ако ли не, оно става чапрашък.

Бае Митар опре поглед в чорбаджията, погледна и другите гости и отвърна:

— За любовта е много говорено, но е много и замълчано; любовта е най-голема, когато е скрита, а най е слаба, когато се разсипва навсякъде, като кукуруз из продънен хамбар; любовта е като тая баница тука — и бае Митар показва на тепсията с баницата, които току-що внесоха на софрата, — кога е гореща, тя опарва устата, а като истине, тогава не чини, става татсъс... Всеки, който яде жежка баница, трябва да знае да я обдухва малко, за да не му попари устата и гърлото.

Бае Митар малко позамълча и пак продължи:

— За ситите хора любовта е като песен, а за гладните тя е празна лакърдия... макар че гладните хора са винаги по-весели от ситите. — Бае Митар сръбна малко винце, понамести си левото колено, което му беше изтръпнало, и пак настави:

— ... На младите момичета и на ергените любовта намигва с око, на младите жени прети с пръст, а на старците се смее в очите... Любовта е харна, ако е дълга и трайна. Почне ли да се настава и превързва с възли, тя ще заприлича като въжето на пазарския кладенец: по три пъти на ден го връзват и все кофата откъсната!

При погребението на дедо Цветко папукчията бае Митар носеше кръста пред носилото и вървеше напред, както това правеше при всеко погребение. Носенето на кръста беше негово спечелено право. До бае Митар вървеше и Трайчо Сербезина. Един заптия турски, който идеше насреща, пободнат, види се, от своя фанатизъм, а може би побъркан и от некое и друго шише ракия, налита върху бае Митра и го бутна така силно, че едвам се задържа човекът да не падне. Сербезина като всеки сербезин ни две, ни три извъръща се и удря едно текме с крак на заптията, та плесна на калдъръма и му тресна кратуната, като че топ му пукна за байрама. Бае Митар погледна Сербезина, завърте глава и му продума:

— Той беше говедо, та върхлете да боде като всеко добиче, а ти що ставаш магаре да го риташ?

На втория ден приклопиха Сербезина в затвора, стоя три дни, даде една лира джеза и пет лири рушвет и го пуснаха. Щом срещна бае Митра, той почна да изказва своя сербезлък по адреса на кадията, гдего го затваряли и глобили „за права бога“.

Бае Митар му каза утешително:

— Некои съдии съдят криво хората, а пък некои хора кривят за право съдиите.

Сербезина се оправдаваше, че го осъдили толкова сарп само затова, защото в яда си издумал и некои остри речи на кадията, но бае Митар го посъветва с тези думи:

— Разумът трябва винаги да върви напред, а езикът да му придържа отдире полите... Ако езикът прибърза да изтърчи напред с полите, тогаз разумът се сплита в тех, съпва се и се събаря. Я погледни колкава е главата, що събира мозъка, па виж коничък е при нея езикът. Ако не за друго, поне за икрам трябва да се дава преднина на по-големите... Езикът като по-малък може винаги да направи тоя икрам на мозъка...

Бае Митар беше много мераклия да сади цветя и овощия, да ги ашладисва, да ги кастри и въобще да остави по себе си добър спомен, та да не го забравят некога. Ха си посадил — думаше — некоя вошка, ха си направил един парастас, все едно чини там горе. От вошката ще яде некога сит, па ще дойде и да яде гладен човек и не е кабил да не рече: „Бог да прости, кой насадил“. Понеже немаше сам нито една педя своя земя, той се задоволяваше да прави своя „себап“ по чужди къщи.

Един път — помня го като сега — дошел сам в градината ни, на едни Младенци, порезал асмата, що беше въз стената на бабини Тадини, изчегарил петровката ни ябълка до кладенеца, почистил лиляка и чак тогава го видела мама, бог да я прости.

— Митре — каже мама, — какво така, та не сме те видели, когато си дошел, да сме те почерпили с некоя чаша ракия, та досега се трудиш да работиш, без да се подсилиш с нещо. А гледам, каже, изрезал си вече асмата, па и дърветата си почистил... гле, гле, не се умаряш, все си работлив.

— Ех, какво да се прави, како Цвето... всеки човек работи, всеки прави по нещо и който нищо не прави, и той прави — зло.

Почерпиха бае Митра, дадоха му да позахапне, па и той каза на мама да не си прави сама кантариона това лето, че той щел да ни направи с мерак едно шише.

— Ще ти направя — каже — кантарион, па не само от порезано и изгорено, ама баш да е и от змия рана, па пак ще зацелее у двайсет и четири сахата, като че да не е била.

Откъм тия работи, за лекуването санким, бае Митар беше пръв — прочут беше чак и у Влашко. Като него никой не можеше да прави счупено, навито или

изкълчено; като него никой не знаеше да реже слепите цирове, да реже брадавици, да лекува рани от куршум, от нож, от натъртено... от всичко, от всичко. Прочут беше и между българи, и между турци, и между евреи. Бае Митра търсеха и по пашовите конаци, и по бейските къщи, па и по най-сиромашките колиби. Хаджи Ибрахим, Шерифовият зет, беше казал веднъж насред кафенето на Ташкюприя, пред всичките аги, че бае Митар бил толкова ербап на тия работи че да му занесеш раздробена кост на парчета у чевре свита, Митар ще я натъкми и изцери, като че не е нито била счупена. За да каже тия думи, хаджи Ибрахим имаше пълно право, защото, ако не беше бае Митар, снаха му, прочутата гюзел Гюлханъм, щеше да си остане саката тюкюрем и с двата крака, когато се подплашиха конете на интофа им, та прегазиха ханъмката. Ама и каква ханъмка беше... грех да те е да я видиш саката при нейната хубост, па макар и да не си турчин. Когато я изцери бае Митар, хаджи Ибрахим му покланяше едно лозе от шест хиляди лози в Орещец, един кат чохени дрехи и тридесет османлии жълтици, но бае Митар не взе нито лозето, нито дрехите, нито жълтиците.

— Не можем да чиним кабул, ефенди — казва бае Митар на хаджи Ибрахим... — Не го правя ни за имот, ни за пари, а за себап. От бога ми е бадева — и я го правя за хаир...

Кир Данил фудулинът — чини ми се, че ни беше нещо рода далечна, ама хич не помня каква рода беше — прочут беше в целия град като много мераклия човек откъм женска страна. Три пъти се женил, ама, види се, немал човекът късмет в женитбата, та останал още на млади години вдовец, барабар с ергените. Тънък, висок, хубавец на лице, винаги пременен, винаги натъкмен, нагизден, чист — левент човек. Като види некая хубавичка жена, стига само веднъж да я погледне със своите хубави, сини бадемлии очи — стига и`; прикове я като с пирон на местото. Какви чудесии не е правил тоя човек в града! Хеле пък ханъмките — знаеха го всичките, защото беше сарафин и продаваше джаваире — като речеха „Данил-кузум“, устата им се лепеха, като от сакъз шекер. Колко пъти е пропадал с дни по харемлъците, колко пъти са го гонили с ятагани бейовете, колко пъти е прерипвал през прозорци, през плетища, през хендеци — ама пак, макар че беше станал човек на 50 години, пак не му беше дошел целият акъл в главата. Дойдеше у некой петъчен ден летно време, възседне оня черен ат, накриви оня фес, па като тръгне, та изходи всичките бейски бахчи, където харемлъците прекарваха на летните си къщи. Да могат да приказват тия бини и тия кории, и тия бахчи, и тия воденици, що е било и какво е било, оно би чудо наприказвали.

Заприказвах се за кир Данила, защото ми дойде на ум, че един от тефтерите му, които беше оставил подир смъртта си, беше ми попаднал едно време на ръцете и един лист от него пазя и досега. В него има между другите работи записани и някои рецепти, диктувани, види се, от бае Митра пророка.

Аз ще опиша тук целия лист от бае Даниловия тефтер, па вие четете, което искате от писмото:

На лето хиляда и осемстотин и петдесет и трето на ден на петнадесети февруарий продадох на Кючюк-Хайше Халил беговица, дъщеря на Кара Мутиш Измирлията, един низ от 17 върви маргарит, от хаслията, за 1623 гроша горни пари и ми брой на дъската 1381 грош у рубин, ермилъци и алтилъци, а за кусура ми рече да идем у петък, по икиндия, у дома й сам, та да ми ги докусири.

Харна е, ама на плащане дохожда бираз назлъм, та че да видим какво че изкарам парите...

Това пишем да се помни и знае какво се прави кувет маджун, та ако човек отслабне и му стане зло, па сака да се даврандише и да се обърне на добро и после

хич да не сака да мари, а он да вземе 22 драма дар-фирферин, 31 драм юлду кахър, 51 драм индустан-дживизи, 45 драма джигер оту, 17 драма нанеяги, 5 драма сулфат-яги, 20 драма саде дарчин и 15 коцилки от праскови, па да ги скълца у хаван и да ги меша със 100 драма мед и да куса всека заран по една лъжица на гладно сърце и подир един сахат и чейрек да изеде по една-две кюлбасти и да пие по половин ока пелинаж от добрия, па да кара така 40 зарана и като види хаир, да рече: „Бог да прости Мигар пророка...“

Продадох днеска, на 19 февруарий 1853 лето, един златен пръстен с антика от канташ, с писана на него риба на Мола-Юсуф Чипаризина за 191 грош и парите си взех всичките до пара.

На сущия ден дойде при мене на дюкяно Емин Зумбула ханъм, на Аран бимбашията третата му ханъмка, та си купи едно цвете елмазлия за 893 гроша и ми ги брои до пара, па ми поръча да идем при нея максус у вторник и да ѝ носим рубии и суфурини нови, оти сакала да си промени стария наниз и да си наниже нов наниз жълтици. Бимбашията е много сарп човек, ама утре тръгва с аскер на талим, па че се върне чак у петък...

Ситнеж пазарлък от сарафлък 23 гроша...

Продадох на Халил Къочекбашията един сребърен къостек за сахат за 93 гроша и си взех парите до пара.

На Ахмед Ага Чомлекчията продадох стария сахат заедно с мафазите без къостека само с букме за 171 грош и ми ги брои човекът всичките до пара.

Ако сака некой да си направи мехлем, дека да излекува маясъл, сараджа и от посечено, и от изгорено, а най-вече лековито за дяволската болест и за болест, дека ти понекога дойде у сън, и за всека джара, а ти вземе 13 драма растък, та па 13 драма теллизюруф, 31 драм чамсакъз, 11 драма хава-жива, 25 драма еойли-кяфури, 18 драма сари илели, 90 драма юстубеч, 15 драма съчан-яш, 15 драма калъч-яги, 23 драма кестърме, 10 драма белезен-яги и 30 драма яки тозу, па скълцай хубаво и ги измешай, па тури 50 драма бел вощък и 50 драма меча лой и 25 драма заешка мас, па ги разтопи у тиган на огън, па като изстине, оно че стане биринджи мехлем, па като намажеш на тифтик и туриш на болното место, а оно пешин че ти поотлекне, па за неколко дни че си здрав и читав, като кога си от майка роден, па като видиш хаир, да речеш: „Халал му вера на Митар пророка...“

Днеска, на 27 февруарий, дойде у дюкяна Назлъм Фатиме, ханъмката на Мола Саиб Камарашина, сандък-еменията у конако, и си отбра един пръстен с изумруд и шест върви ат едрия мерджан и две рубии чаркалии, и ги упазарихме всичките за 675 гроша, и ми остави капара 5 зърна по 14 гроша и руп, и ми заръча да ѝ ги занесем сам днеска къде икиндия у харемлъка, та да ми докусири парите и ми рече, че арапката Хайше ще ме чака на къошето на сокачето при долния битпазар, та да ме преведе откъде страната на зида, до джамията на Пазвантооглу...

Много хубава вита балзама се прави за боление сърце и за маясъл, и за спиране сюрмек, и за кувет, и за ищах, дека помага като с уста да духнеш, а оно треба да вземеш 25 драма кехлибар-яги, 25 драма ялма-иги, 25 драма каун-яги, 22 драма дарчин-яги, 10 драма кеклик-яги, 10 драма нане-яги, 2 драма исиот и 10 драма сари сабор, па да туриш всичкото у едно джезве, па да сипеш около 25 драма локмаруху и около 50 драма серт ракия, па да го вариш колко един чейрек на тих огън, па после да го разбъркаш и да сипеш у шише, па като престои колко две недели, тогава е хазър и тогава да пиеш заран по 10 или 15 капки на шекер, или у ракия, па като почнеш да видиш селемет...

Тука листът е откъснат, та не може вече да се чете.

Бае Митар пророкът знаеше много хубаво ракам. Какъв и да било мъчен есап, той изведнъж ще го направи — като че с бръснач пререже.

Един път се случил на дюкяна на чорбаджи Тасо, устабашия на бакалския еснаф. Некой си купувал 40 драма кърмъз по 150 гроша оката и лутат се, бъркат се да прехесапят колко пари чини кърмъзът, ала не върви. Бае Митар се обърнал, попогледал устабашията, попогледал и купувача и току отсекъл: петнадесет гроша! Чорбаджи Тасо го запитал: па как така бързо го прехесапи бе, Митре? А той му отговорил: лесна работа бърже се върши... Една ока има 400 драма... 10 гроша правят 400 пари; що се дава 10 гроша оката, драмът му е една пара, петдесет гроша оката — драмът 5 пари... 150 гроша оката — драмът чини 15 пари... 40 драма са 600 пари, санким шест юзлука... три бешлика... 15 гроша.

И устабашията, и купувачът го гледаха, па се чудеха и маеха.

Чорбаджи Ницул и чорбаджи Игнат беха тридесет и две години ортаци. Па им мине заек път, та се случи да се скарат един ден, както си е адет у нас. Хем да беше барем за нещо, да го речем да има защо, та пак ще речеш, ех, има си крушка опашка, а оно — за женски мунафъкльци. От жените премине и на мъжете, също като шугата, да прощавате, па се уловят на ` , така... за срам и за резил на хората. Не можеше се другояче, нали дойде до дележ. Друг колай асли и нема. Нейсе, дележ, дележ, ама как да се дели така?... Не от вчера или от година, или от две... минало се цели 32 години, па и търговията им не е била малка работа... къде, къде... кой можеше да прехесапи сермията на чорбаджи Ницула и на чорбаджи Игната?... Тук иска ракам, тука се иска глава... на, шиник да е, па пак зор! Делиха, хесапиха от св. Харалампий, та чак до Гергьовден и — пак нищо, пак хесапите сбъркани. Хеле сетиха се за бае Митра, та го повикат и му теслимят у ръцете и тефтери, и темесъци, и всичко, всичко. Бае Митар стори кабул, почна хесапите и за една неделя ги повика заедно с 5 души от лонджата еснафска да им даде хесапите:

— Стока у дюкян за 83 686 гроша. Сухи пари 36 583 гроша и руп. Гидик на дюкяна 5316 гроша. Вересии по тефтер 63 591 грош и зола. От них батак 13 941 грош. Вересии по темесъци 46 315 гроша и 20 пари. Гемията, що е у капитан Ахмед пехливан, 38 213 гроша. Другата гемия, що е на сефер, 28 316 гроша. Горният сурек с козите 2315 брави чини 51 713 гроша; долният сурек от 936 брави — 22 891 гроша. Вълната, що е у магазина на Бошняк Мустафа от 6115 оки, чини 29 318 гроша... Това ви е хесапът, па сега се делете, както ви харесва... — Така завърши бае Митар и излезе — не иска да чака, нито да си изпие заръчаното кафе: — Не ми трябва, каже... защо и на какво да ви прием кафето... на некое добро ли? На делба... като е дошло до делба, там вече хаир нема... па нема и защо да ме черпите...

Бае Митар познава не само какво ще бъде времето за утре или за у други ден, но той знаеше да ти пророкува дали зимата ще бъде сарп, или гевшек и дали пролетта ще бъде влаговита, и дали през летото ще бъде голем пек, и дали есента ще бъде берекетлия и... всичко, всичко. Той познаваше всичко това и по паяците, и по пчелите, и по рибите, и по врабците, и по свинете, и по добичетата, и по кокошките, и по тревите, и по дръвчетата, и по солта, и по нишадъра, и по какво ли не? Много пъти ще мине къде дюкяна, ще приседне на пекето и ще продума на тато: „Кир Георги, гледай та си купи тая година повечко дърва... ще дотребват“. Или ще рече: „Гледай до Петковден да сте привършили работата на салханата, че после ще видите зор!“ Един път каза да не пращаме да режат лозето, догдето не минат две недели подир Трифоновден, че щело да настанат нови мразове през пролетта; и наистина, всичките лозя, които се резаха около Трифоновден, всичките измръзнаха тая година. Много пъти бае Митар пророкуваше кога ще има или нема да има берекет на кукуруза, на ечемика, на житото, на орехите, на

сливите, на крушите, на ябълките, на гроздето, и на всичко. Помня веднъж, че тато, бог да го прости, се хвалеше пред кир Цено Сламата, че е кярил само от цената на виното 13 500 гроша. „Да е жив и здрав, казваше, Митар, че ми каза, че нема да има берекет на вино тая година, та не го продавах пролет по 23 пари, както го искаха, ами го държах, та намери грош и две пари... Па не беше и малко вино — двадесет и толкова хиляди оки, все самоток.“

В целата каза немаше втори човек, като бае Митра, дето да може да ти улучи къде може да се изкопа на плитко кладенец и къде не може. Той ще поразгледа най-напред каква трева расте наоколо, ще почопли малко пръстта, ще погледа какви камъчета има да се търкалят, па ще се възкачи ла покоя рътлина или на некое бърдо, ще погледа-погледа, па току ще се спре некъде, ще копне две-три копки и ще рече: „Тук ще бъде кладенец — копайте“. И наистина, на два-три аршина току видиш избликне вода като сълза — да пиеш, да ѝ се не напиеш. Където и да са закопали кладенец без Митра, все ще го напуснат или затрупат — все без дамар излиза. Където го год викаха, все отиваше, но никъде пари не вземаше. Това е за хаир, казваше, я не съм плащал да се науча, защо на мене да ми плащат, когато от тоя кладенец ще пият и добичета, па и хора уморени, заждени и съсипани, гдето...

Такъв беше бае Митар пророкът.

* * *

Как се е свестил от своето пренасяне бае Митар, какво беше бдението, какви молитви са чели поповете, как станал, какво е хортувал — всичко това аз не знаех, не видех, не бех там. Ех, нали знаете? Великден като Великден, а аз дете като секо дете: боядисване и шарене яйца, свещи за опелото и за лития, нашарени, наваракладосани, навити като кошничета, като книжки, като кутийки, като чашки... нови дрехи, нови кундурки, хем да скърцат, като стъпиш... другари, чукане с яйца, Мехмед ага халваджията, дондурма, мале-биджи — всичките тези работи имаха за мене тогава много по-голема важност от пренасянето и съживяването на бае Митра пророка. Да ме прости господ, че така хортувам, ама така си беше.

Беше на Томина неделя. Тетка Елисавета, бог да я прости, беше дошла у нас на гости. Празничен ден, не е нито чорап да вземеш у ръце, нито друго да работиш, а пък да се затвориш на задух у одаята при това хубаво време, и това си не чини. Ето защо мама и тетка излезоха пред портата и приседнаха на нашия кириш. Тоя кириш беше седалище на целия женски парламент от нашата махала. Останал беше още откогато се къщата ни градила, па дълъг, па широк, сгоден за седене — рахатлък за такава работа.

Като приседнаха мама и тетка, дойде и кака Елица Миковица, дойде и баба Таца, па дойде и кака Анастасия, и кака Аница, и кака Кирка и... целият комшилък. Мене ми се беше случила една много голема неприятност. Счупило се у джеба ми едно яйце, па де се случи да бъде ровко, па... вие се сещате вече: новите панталонки, пешът на суртицата, мокреж, страх, пот, червенина... всичко това ме беше така усмирило, че забравих и игра, и Мехмед, ага, и дондурма, и всичко! Свил съм се в едно къоше до портата, па съм се смирил, като че ще ме правят анагнос. Това мое положение, колкото и да ми беше тягостно тогаз, стана причина да узная за бае Митра пророка това, което сега ще ви разкажа.

Събравшите се комшийки заедно с тетка и мама беха заприказвали за бае Митровото възкресение, па и какво ли друго можеха да намерят по-любопитно за приказка, като това беше тогаз „злобата на деня“, както се казва по сегашному.

— Попръскали го, казват, със светена вода, та се свестил — каза баба Таца.

— Не е, не, аз бех там — отговори тетка Елисавета, — като му дочетоха дванадесетте евангелия, па го миросаха с мирото от маслоосвещението, а он бледен, какъвто беше, току захвана малко да добива лице, попромени се, па му светна, светна лицето, като че гледа ангели. Най-напред помръдна с лявото око, после дигна десната трепка, поизгледа като треповен, па си отвори после хубаво очите. Погледна поп Яньо, па редом всичките попове и хората, що беха наоколо, издигна си десната ръка, прекръсти се и се подзе, та седна с изпружени още крака. Поп Яньо го запита помни ли се, а той кимна с глава и каза да го заведат в черква. Подигнаха го, изправи се и тръгна!

— Също като сиромас Лазар — добави кака Кирка.

— Така, така, също, асли второ възкресение Лазарово — отговори тетка и пак настави:

— В черква чини метани и изреди, та целува всичките икони, после се спре пред иконата на страшния съд, посочи с пръст и каза: „Това видех като наяве... всичко изгледах и чух и всичко ще ви разкажа“. Изведоха го пред черквата до пангара, туриха го да седне, дадох му една просфора да изяде, сръбна една чашка от черковното вино, дека е за причест, и продума:

— Къде съм бил... кога съм влезъл в килията си, какво съм правил, как съм се пренесъл, това не помня. Опомних се само, като че летим божем, ама оно не летим, ами като че ли ме облаците носят нагоре, нагоре... чак над слънцето. Усещам като че нещо хубаво, нещо светло, ама нищо не виждам. Слънцето само трепти, ама ни насам, ни натам — все на един карар стои. Тук чух, че запеха с ясен глас хиляди уста: „Свят, свят, свят господ Саваот“... — и току се разтвори нещо, па светка, светка, като хиляди блескавици, ама не гърмят и не трескат... а така само, блещат. Зададе се свет като на линия, ама хем вървят, а пък, гледам, не стъпят, а си се носят така, като мъгла над гората. Докато да се взра, а оно наобиколиха навсекъде: ангели, светци, апостоли-мъченици — пълно, пълно. Прекараха и душите на умрелите да ги мерят на терзията, да се види кой е праведен, кой грешен. Па божем души, а они си същи хора, като че са си живи. И нашенци видех между тех — познах ги... Познах и от чорбаджиите, познах и от агите — да видиш, божем, тука беха друга вера, а кога там: всичките наедно... все на един кантар ги мерят... Ама там не са отделени богатите и големците от фукарията; не, все са заедно. До Ибрахим вали наша, що умре по-лани, видех, че стои рамо до рамо Иго кърпачинът, що кърпеше обувката на къшето на Распорчаршия, срещу банята...

Тук ще прекъсна теткия разговор, за да ви разкажа неколко думи за Иго кърпача. Неговият живот беше чуден и пълен с произшествия, бури, сътресения и приключения. Син на много имотни родители, честни, почитани от всекиго, той беше стигнал до кърпачлъка. Расъл в млади години между мед и масло, обличан с копринени ризи и сърмалии дрехи, навикнал на слуги, на пари, на боллук, беше в младините си едно чудо, па и в старините си стана пак за чудо. Остана сирак на дванадесетата си година; пари и имане много, акъл малко, опитност от живота никаква; опекуни и настойници — всичките до един изедници и доландарджи; отпред му мазнят, отдире му мажат катран; достове и аркадаши — битанги, пангалози, развали, пияници — всичко това го съсипа така грозно, че докато да навърши осемнадесетата си година, той остана гол като пръст!... Докато да научи ихтибара на парата, а той остана без аспра — и копчета вече немаше по дрехите си. Когато требваше да стане майстор или поне калфа, а той стана чирак. По рамената и по гърдите му, където едно време се лъскаха сърмалии джамадани и минтани — сега се разсипаха просениците, които като чирак занасяше и донасяше от фурната!... Чиракува, що чиракува, не довтаса да стане нито калфа, а мустаците му

пораснаха по-големи и от майсторовите. Срамът, неволята, немотията, всичко това го бе натиснало до стената на отчаянието, като да го бе налетел некой бесен вълк. Посчука от стари дъски, събрани оттук-оттам, една дупка, нещо като кокошарник, като кучник, дотътра я до къшето на Распорчаршия и стана кърпачин.

От млади години му беше останало нещо малко знание да попрочита и да позаписва по старовремски, но и това тогава не му чинеше ни за пет пари: какво с него, така и без него. Сам по себе си Иго имаше добро сърце, но хората, с които се е събирал в млади години, беха го развалили, съсипали... беха го направили нещо полудобиче и получовек. Освен пиянството, което му остана като най-верното наследство от аркадашите му, той беше станал извънмерно начумерен, подозрителен и недоверчив. Никому не верваше за нищо. Родата си не искаше да види, кафадарите му не искаха пък него да видят и така беше останал сам, като пустинник. Ако изчука некая пара — тя отиваше по пиянлък; инак ходеше окъсан, одрипан, да те е страх да го погледнеш. Те това беше тоя Иго, дето бае Митар пророкът го е видел на онзи свет, рамо до рамо с Ибрахим вали паша. Иго не беше умрел от божа смърт, а от нож. Убоде го Дели Ахмед бей, синът на Омер ага Трапензалията. Аркадашин му бил у млади години — заедно яли, пили и лудували. Ахмед бей бил малко чакър-кефлия, минал покрай кърпачницата, а Иго не искал да го погледне — не му станал на крака. Беят се втурне към него: „Бре, гяур Иго, бре, аврад, бре, ана, дин, бре, иман... защо не станеш да ми дадеш селям и да ми се поклониш? Не ме ли знаеш ти мене, че аз съм Дели Ахмед бей?“ Иго го поизгледал малко философски и му казал: „Как да те не знам?... Нали съм те хранил, поил едно време на софрата си, па сега, вместо да познаеш аркадаша си, а ти искаш да ти се покланям — да ти правя теменна... Йок, Ахмед бей, йок, ти трябва да ми се покланяш, а не аз на тебе“. Беят кипва и ни две, ни три, а ятаганът от пояса, та в гърдите на Иго. Както си седел на скемлето, с шилото в една ръка и кърпачката игла в другата, така се и търколил и — това си би от Иго и от неговите мъки, неволи и патила!...

„Сеяно жито, порасло тръне, дошло порой, отвлекло го, па си нищо на света: ни по-лек, ни по-тежък, ни по-весел, ни по-жален — светски работи!“ Такъв некролог беше изрекъл за Иго бае Митар.

Тетка Елисавета продължаваше разказа на бае Митра:

— Курдисаха везнето, ама ни покачено, ни подпрено, така си виси само, като на въздуха. Попогледах нагоре да видя дали нема некая връв, я друго нещо — нищо, връв немаше. Двама ангели ме възпираха така, по-настрана от другите, и рекоха: „Гледай всичко какво става и това, което видиш, да го разкажеш там, долу, на хората, та да се посвестят и разберат кои грехове са тежки, за които ще патят донекога, като дойдат тука пред тия везни!...“ Най-напред поведоха Иго пред везните. Туриха му от едната страна греховете, а от другата добрините, що е правил, па взеха да ги мерят. Везните климат ту насам, ту натам — ама като че откъм страната на греховете понатежават! „Грешен“ — проговори ангелът, що мереше на везните, и св. Петър беше взел вече перото да го пише у грешния тефтер, но Иго се сепна и продума: „Ама как така грешен?... Я стойте да видя? Прави ли са тези везни?... Знаете, я съм много видел, много патил... много са ме мамили там, като бех на земята, лъгали са ме и на везни, и на кантар, и на аршин, и на шиник, и... на оканици — продума Иго и се малко поизчерви, като се сети за оканиците с вино и ракия, що ги е изпил, и пак заговори: — Кой не ме е мъчил и с що не са ме мъчили... та недейте ми замерва, че и сега не смея да вервам на хората... Ех, да знаете вие що съм изпатил аз там от хората...“ Ангелът му пресече думата и му каза: „Тук не са хора като там, долу, тук лъжата в нищо не минува... Тия везни са най-правите от всички везни, що ги има по света — на ` , погледни, виж сам!“ Иго

пристъпи към везните, прихвана иглата на езичето, що се клима наляво и надесно, поспре я, гледа, гледа... виде, че везните наистина са прави, па запита: „Ех, добре, я да видим какви ми са греховете, откъде ги набрахте толкова?...“ „Ето на` — показва му ангелът една книга, — на` тук са написани... сам със своята ръка си си ги написал... Всеки човек, докато е жив, и без да знае, сам си пише и греховете, и добрините, що ги е вършил на света!“ „Дай да видя дали е истина писано с моя ръка — продума Иго и добави: — Може некой да ми е преправил писмото, знаеш, много работи се случват там, долу... какво не съм видел?... И писма подправяха, и темесуци подправяха, и чуждо имане правеха свое, и чужди деца потурваха на богати хора, божем че са си нихни, рождени; и кривите правиха прави, и правите правиха криви и... какво... какво не съм видел, че се прави по света!“ Ангелът му даде книгата и Иго чете, чете, па се позамисли и продума: „Истина, с моята ръка е писано всичко, ама... ама много са изброени, джанъм, диптен много... Като има записани толкова много грехове, тогава какви ли добрини мои ще ме куртулисат, я барем не помним вече що съм добро правил, както не помних и за толкова мои грехове!...“ Ангелът му подаде книгата, на която беха написани добрините на Иго. Чете Иго, чете и се чуди: „Я ли не разбирам, или некой янлъшък има тука? Тука са написани такива добрини, за които аз не съм хич мислил!... Дето съм дал 200 гроша на сиротицата баба Гота, та си ожени дъщерята; дето съм карал слугите да хранят сиромасите с това, що останало от зайфетите, що съм давал софра на моите аркадаши; дето извадих из кладенеца момиченцето на Пена Вълковица, та се не удави; дето закърпих бадева обуцата на Тошо затворника, що го беха набедили, че убил кьор Сали заптията... Все такива дребни работи... трици и коприва... А кам, где е написано, че съм дал на Добридолския манастир един сребърен кръст, една икона и едно епитафие?... Где са, написани серафимите, що ги заръчах на Цеко куюмджията, та ги прави за църквата? Де е записано големото сребърно кандило, що го подарих за олтара? Па двете икони, що ги писа Томо Зографина, па големите свещи, що ги палех всеки празник в черква, когато бех богат; па цванците и бешлиците, що ги хвърлях на дискусите в черква; па задушниците, парастасите, помениците, литургиите, гдето давах пари да се служат, па колко още други работи има, дека хич не са нито споменати в тая книга!...“ Ангелът му отговори: „Тия добрини, каже, не си ги правил, за да направиш добро, ами само да се похвалиш, да се гордееш пред хората, че си бил богат, имотен!... Да ги засрамиш, че са бедни, да ги заплашиш, да ги стреснеш... да си ти каймак отгоре над тех, а они да са притиснати, да са отдолу... Ето защо си вършил това, а не за да правиш добрини!...“ Иго се позамисли малко и си каза: — „Истина, що е право — право... така си мислех тогава, каквото ти казваш. Ама пак, каже, па и греховете, дето са написани, и те са май болджа! Писано е, че съм се напивал... ех, напивал съм се, истина, ама с мои пари съм пил — не съм украднал я! Писано е, че съм лъгал... хелбете, какво ще сторя, като всичките хора ме лъжеха, и аз ги лъгах! Писано е, че съм хортувал лошо за хората, че съм ги продумвал, че в лицето им съм говорил едно, а зад гърба им друго — това е така, ама и за мене така са говорили хората. Писано е, че съм завиждал на хората, па съм ходел да ги клевета, та са патили и теглили от моите клевети... и това е истина, ама де`, знам ли я какво така се излъгах, яд ме беше на них, защо са по-добри от мене, па у яда си и завистта си сторих тоя грех... за него съм кабахатлия, но какво да сторя?... Хеле пък за това пиянство цел тефтер — все пиянство е написано, ама хич не ме питате, аджеба, защо съм бил пияница?... У младини ме научиха лоши хора, а у старини пиех от кахър, от юхке, от патила!... Та малко ли съм патил, я вижте... кой можеше да се удържи при тия кахъри от пиянлъка? Съдете ме, ама мислете и на кахърите, що съм патил... турете ги и них на везните, та тогава да вадим накъде ще натегне!...“

Ангелите се попогледаха помежду си, пошепнаха нещо на св. Петър, па взеха, та туриха на везните и Иговите кахъри — и кьопчето с добрините натегна. Иго излезе праведен, той се прекръсти и отиде при св. Петра да го запише в праведния тефтер!...

Тук тетка ми беше прекъснала разказа на бае Митра, защото дойде при тех и кака Вокя, та се заприказваха за живо, за здраво. Това „живо-здро“ не ставаше така лесно, както сега, две-три думи и това си е! Иде кака Вокя, па приближи и рече: „Помага ви бог!“, а они всичките й отвърнат: „Дал ти бог добро!“ А мама като домакиня на кириша ще й рече: „Ела, Воке, ела де, ела приседни... а що си чиниш, здраво ли си? Какво си чините в къщи? Какво ти чини Пешо? Здро ли е? Чалъстисва ли? Печели ли? А какво ти чини Стоянчо? Слуша ли те? Ходи ли на школото? А какво ти чини Еленка? Здрава ли е? Учиш ли я да шие, да плете? Слуша ли те? А какво ти чини малкото?... Какво беше, момиченце ли, или момченце?... Как го кръстихте? Поизправи ли се? Почна ли да попристъпва? А още в къщи какво си чините?...“ Кака Вокя на всичките въпроси ще отговаря: „Па сполай ти, како Цвето, ех, хвала богу, да речем, откъм негова страна сме харно, па ете` здрави сме, да го речеме... А ваша милост как сте, како Цвето? Какво прави бае Георги? Здров ли е? Държи ли се? Какво ти чини Петър? Здров ли е? Какво ти чинат Катерина, Мария, Косто, Михалаки, Еленка? Здрави ли са?... Па още какво си чините в къщи? Харно ли сте?“ Като опита мама, тогава ще подбере по същия ред и тетка, и баба Таца, и кака Кирка, и всичките, колкото са на кириша. Докато се питат с една — всичките други мълчат. Това мълчание показва икрам, ихтибар, приличие. Както и да е, но такова разпитване с „чиниш и правиш“ отнема повече време, отколкото на поп Гьоко му требваше да изчете едно цело повечерие в черква.

Яйцето в джоба ми не беше изсъхнало — мокреше ми още, — та колкото и да ми се виждаха нелюбопитни междусобните поздравления на киришчийките с кака Вокя, пак не можах да отида на игра, та се смирявах на местото си и се озъртах като плъх в брашно, докато тетка Елисавета не настави бае Митровия разказ така:

— Дошло ред на Ибрахим вали паша. Не беше там оня Ибрахим паша, гдето го знаехме тука. Страх побираше човека, когато го видеше, какъвто беше: висок, черноманест, грозен, па като те изгледа с ония биволски очи, да ти дойде, да прощаваш, лошо, като че си преял на сирни поклади. Там се беше свил като разклопана квачка, когато я поляят със студена вода, та да не разваля яйцата. Беше се скротил, беше се смирил, като Тачо просякът, както се свива пред черквата, за да му хвърлят един мангър. Греховете много — беха ги натоварили на едни кола, впрегната с два чифта биволи. Ашикере си се видеше кое кьопче от везнето ще натегнее. Та асли и от другата страна немаше що да турят!... Ангелът му подаде книгата с греховете да ги чете, но той климна с глава и рече да му ги четат други. Излезе архангел Гавраил, пружи ръка, та хвана книгата и почна:

— От грех си почнат, истина, за това е крива майка ти, но нейния грех тя изкупи с твоите злини: ти я остави да гладува баш тогава, когато ти се въргалаше в боллук. Първата си жена, дето а взе, взе я с измама, а не по любов; ти обичаше само парите й и като ги тури на ръка, измислюваше най-грозни мъки, за да я умориш, та да се куртулисаш от нея. Грозни беха твоите мъчителства и с тех тя изкупи греховете си. Мола Хазредин, твоя благодетел, който ти даде хлеб в ръцете и те направи човек, ти взе, че го задуши с памуклията ястък, намести го в кревата, като че е умрел от своя смърт, открадна му парите и с откуп стана голем човек. Пред големците се превиваше като чърв, лижеше им краката, целуваше им чехлите и те верваха на всичките интриги, клевети и злорадства, чрез които съсипа

и хвърли в сълзи и кал толкова хора, толкова вдовици, толкова невинни деца, само и само да постигнеш своята ненавист, своята злоба, своята черна завист. От небето ти се изпрати един хабер — умре ти първото дете, — но ти не иска` да се свестиш, не иска` да се сепнеш! След като погребва детето си и ръцете не беше още си измил от пръстта, която хвърли върху гроба му, ти заповеда да хвърлят невинни хора в занданите и мислеше с това да ти отлекне на кахърите, но ти стана по-голям звер! Колкото повече подлизваше пред големците, толкова по-грозно газеше с крака подолните от тебе, като че да не бежа хора, а куп черупки от орехи. На Селим ага подпали и изгори къщата само от завист, че имаше деца и добруваше. Раята измъчи с беглици, с ангария, с вергии, със своите сеймени, със своите зулуми... пропищеха, до бога викаха „аман“ от тебе... и дете в майка прорева, а ти се радваше на хорските патила... Хвалеше се, че си силен забитин... че ножът ти е остър... Сълзите на сиромасите не те покъртиха... не те смилиха! Втори хабер ти се изпрати оттука — умре ти любимата ханъмка, втората ти жена. Тя умре с рожбата си в сърцето. Ти загуби и любовницата си, и детето си и пак не се стресна!... Харемът ти беше пълен с жени, една от друга по-хубави, но ти не пожали чуждата челяд! Ти избираше всичките ония турци, които имаха хубави ханъмки, и ги правеше ази, аги, мюдюри, кятипи, кадии... само и само да изюдиш жените им... да съсипеш къщите им... Колко къщи си осрамил, колко жени си разставил, колко сълзи си пролил и пак не би ти доста! И трети хабер ти се прати...

Архангел Гавраил престана да чете, защото пашата се строполиса на земята, като че гръм го удари. Той едва можа да измърмори думите: „Доста... доста!“ — и го грабнаха, та го закараха къде едно тъмно къше и след малко замириса на катран!... Докато беше жив, целият му конак миришеше на гюл-яй, на миск и на какви ли не хубавила, а там го хвърлиха в катрана!...

Редът беше на чорбаджията Гьоре мунафъклькчията. И неговите грехове не бежа от леките. Като почна ангелът да му ги чете:

— Чорбаджия беше станал, ама не беше печелил с пот и чалъшканлък, а с изедничество и доландарджилък. Когато умре бабалъкът ти, ти му открадна кесията с парите изпод главата му — още не беше нито очи заклопил. Ти стана богат, а децата му ходеха гладни, окъсани, окапани... за едната жалост. На сестрините си сирачета стана васия и им ограби бащиното им имане, па ги изпъди голи и боси на сокака като просячета! В къщите на своите достове ядеше на софрата им хлеб и сол и като излезеше от къщата им, ти ги уговаряше, клеветеше, издаваше и им се смееше зад гърба, докато още залъците ти стояха в гърлото. На баба Сара перачката се беше сгодило момичето за едно добро и имотно момче, а ти отиде, че покори момичето, очерни го пред момчето, с лъжа отвърна сърцето му и развали годежа!... Момичето умре от жал, а майка му — от глад. Когато ходеше у черква, а ти се кланяше и кръстеше по-ниско и от поповете и докато целуваше иконите, ти мислеше какъв кюлаф да скроиш на достовете си, за да ги стигне некое зло! Когато палеше свещите пред иконите, а ти си мислеше как да станеш епитроп, за да ограбиш и черквата. Когато раздаваше пари с фаиз на сиромасите, а ти мислеше как да одереш повече кожи от жилавия им гръб...

И чорбаджи Гьоре хвърлиха у тъмното къше в катрана — и него записа св. Петър в греховния тефтер.

После съдиха много хора още: и големци, и сиромаси, и чорбаджии, и дюкянджии, и духовни, и светски, па съдиха и жени! Една я осъдиха, че като коландисвала белило и червило, а тя ги забравила на ачик веднъж в одаята си, та ги намерило детето ѝ и се отровило с них. Друга една съдили, че с дяволиите си и гювезелъците си подлудевала хората и ги направила серсем да копнеят за нея, а тя си правила кеф от това. Трета една съдили, че със своите интриги и клюкарства

смразила всичките жени от махалата, та като се скарали, останали непричастени през великите пости.

Една свекърва осъдили, че от карез и завист на снаха си направила магии и я разставила от сина си, та раздвоила къща и дом и съсипала големата севда, що я имало помежду них. Една мащеха осъдиха, загдето мъчила и тровила заварничетата си, та да останат на готовото имане само нейните си деца. Една баба, дете ходила да лекува от болест и от джара, осъдиха, защото лекувала само където ѝ плащали много пари, а сиромасите не поглеждала и ги оставяла да мрат от болките си... И много, много още такива грешници изпратили все там, у катрана...

Може би, че тетка Елисавета щеше да продължава със своята сладкодумност да предава по своя начин и да украсява със собствени досетки разказа на бае Митра за онзи свет, но тя беше принудена да спре. Слугата на тетка ни Тошо притърча запъхтел и ѝ съобщи набързо, че големото буре с белия самоток хвърлило обръч — пукнало се — и виното църцорило като светата вода на св. Петровия манастир. Едва успе сиротата тетка надве-натри да си вземе сбогом от другите киришлийки и като се вайкаше, че старецът обичал най-много белия самоток, отлете като стрела в къщата си, за да вземе мерки против безполезното изливане на самотока. Когато пораснах и дойде ред да уча физика, щом се споменеше за Паскалевия закон от хидростатиката и за неговата пукната бъчва, все ми идеше на ум теткиният бел самоток, киришът пред портата, членките на киришлийския клуб и разказът на бае Митра пророка за онзи свет!

* * *

Разказвал ли е повече нещо бае Митар в пангара сред черквата, за какво е било и какво — това не зная. Зная само това, че от целия град хората се извървеха да го спождат и да научат по некой хабер от онзи свет. Едни питаха за некои свои и близки, които са починали; други питаха, за да узнаят какво ги чака на онзи свет след смъртта им и дали е видел местото, дете ще отиде всеки от тех там; трети питаха пък само така, за кеф, да узнаят каква ли разлика ще има, аджеба, между там и тук. Бае Митар отговаряше на всекиго и на всичките даваше съвети и наставления, за да знаят какво да правят, да та не попаднат в катрана.

Баба Балашка, бог да я прости, беше питала, казват, за своя старец: как е, дали я помни още, или си е намерил там друга? Бае Митар ѝ казал, че той е там добре — от средните — и че я чакал по-скоро. Не се минали нито десет дни, комшийките намерили един ден баба Балашка пременена, натъкмена, забрадена, с кръстле и вощеничка в ръцете — прострена на одърчето и сдървена. Издъхнала преди два дни. Сама си се приготвила за онзи свет и усетила си края. Кака Катина Рангелица, на чорбаджи Рангел стопанката, беше запитала бае Митра за дъщеря им, Елица, що умре преди година сгоденица. Бае Митар ѝ отговорил, че се мъчила още на онзи свет и нема да се смири, докато чорбаджи Рангел не върне скритите пари на децата на покойния Атанас, дете беше ортак с него. Сирачета като всеки сирачета, останали на ръцете на една майка! Па и тя що да чини: жена, глупава, нищо не знае, па си мисли само на своя кахър, на своя хал. Чорбаджи Рангел прави хесапите, вика божем и хора от еснафа, па прегледваха, па това би, онова би, току децата на покойния взеха дел от ортаклъка само 2930 гроша сухи пари и некои и други дреболии, дете не са за нищо и за никакво. Хората знаеха, че Атанасовата сермия била по-голема; почудиха се, поприказваха, па си замълчаха, всеко чудо за три дни. Когато бае Митар пророкът казал как се мъчи Елица на онзи свет за бащини грехове, а чорбаджи Рангел направил едно чудо, за което говориха хората не три дни, а три години. Седне в стаята, па удари на ракам от зори до акшам! Като

свършил ракамът, а той накарал, та свалили чергите и шилтето от зеления сандък, що е от кипарис, дето звъни, когато се отключва; отваря сандъка, изважда мушамената кесия и изброява настрана 368 кърменци маджарлии, 25 суфурины и 54 махмудии. Свие ги на възел в едно кьоше от кърпата си, па тури надире мушамената кесия и извади другата, гдето е от син американ. Отброи и от нея 250 бели меджидии, сипе ги в кърпата, завърже я и стане, та у големата стая. Там, пред иконата и кандилото, кръсти се чорбаджи Рангел и чини тридесет и три метании, па стане с парите, та при вдовицата на Атанаса. Те, каже, така и така... ех, знаеш, човеци сме, па сме греховни, па ете`, като ми се прати хабер оттам, че чедото ми се мъчи и не може мир да намери, рекох: „Море каил съм калта под ноктите си да продам, само чедото си да избавим от ония мъки там. Па те, сега вземи, па скрий за децата си... това си е нивно и твое... баща им ги е спечелил! Моя дел съм си взел... хесапо е чист... ракам сам правих — това си е ваше... с децата... ни една счупена аспра чужда не кабуля!“ Подир тая случка чорбаджи Рангел стана бамбашка човек: от него по-праведен немаше вече в града. Един път бай Митар минал край кръчмата на Тасо цинцарина. Тасовата кръчмарница беше една от първите в града, а Тасо си играеше с пари — беше много богат. Никой не знае как и откъде се е замогнал, но всички знаеха, че един беше Тасо цинцаринът по сермията си. Тасо беше много набожен: никога не пропускаше литургия или каква и да е служба в черква. На всеки свещник ще запали по една свещ, всичките икони ще се изреди да целува и едноман все ще се кланя и кръсти. Истина, божем набожен, божем кротък, божем добър, ама у лицето все некак сепнат, некак плахлив, все жълт и изпит, като че да е змия глътнал, па го е захапала за сърцето и все го смуче. Никого не можеше в очи да погледне... когато говори с човека, а той или гледа настрана, по прозорците, по стрехите на къщите, или пък ще си чопли и върти ключа от сахата, що висеше на кьостека. Когато минваше бае Митар край кръчмата, вътре беше се курдисал Сойтерията и си пиеше с някои аркадаши като него. Когато съгледаха пророка, а Сойтерията излезе, та го извика в кръчмата и пред всичките го запита:

— Митре бе, срещна ли на оня свет некъде написано дали Тасо и там ще държи кръчма и ще ли има и там такова хубаво вино?

Всичките кефлии в кръчмата се засмеха на тази шега на Сойтерията, но Тасо пребледне и взе да се заваля, да речеш, че го удари дамла. Пророкът изгледа кефлиите, погледна Тасо и продума:

— На оня свет Тасо нема да бъде кръчмар, но ще ври в катран зарад греха, който е направил да доландардише чуждото имане. Тоя грех го мъчи и тука, но не може да го измоли — много е тежък.

На втория ден заранта намерили Тасо в одаята му обесен за тавана с пояса му. Откъде и как издириха — не знам, но говореха, че преди пет години убил двама души търговци, които били кондисали на кръчмата му, и им взел едни дисаги с пари. Разкопаха в двора под яхъра и намериха кокалите на заровените!...

Много пъти ще замине бае Митар край чорбаджи Цеко, ще се спре, ще го погледа, погледа, па току завърне глава и рече:

— Свет!... Море, чорбаджи Цеко, що ти е зинала хала на сърцето за тия пари? Малко ли ти е? Имаш шейсет ключа под кирия — дюкяни, магазини, ханове, кафенета — 8300 гроша на месец само от них имаш! Ами другите ти мюлкове? Ами лозята, ами чифлиците, ами кориите, ами гемиите, ами дюкянската ти търговия?... Я ми кажи, ти не мислиш ли за _там_? От пари си червясал, а пък сиротинята мре край тебе и ти се правиш божем кьорав, та не видиш какво се мъчат! Слушай какво ще ти кажа: сега е цветна неделя, да вземеш 5000 гроша пари да раздадеш на сиромасите. Има гладни, има голи, има боси, па има и такива, които немаат с що и

децата си да облажат за Великден!... За тебе е това нищо, една шепа от един хамбар — каквото с нея, такова и без нея... ама за сиромашията ще бъде коджамити. Чу ли ме, стори, каквото ти казвам, па донекога, кога идеш там, ще ме спомниш и ще речеш: „Берекят версин на пророка, че ме научи“.

И наистина, чорбаджи Цеко като никога за тоя Великден направи много себап на сиромасите и, за чудо, оттогава му провърве още повече: житото рипна изведнъж от 16 на 28 пари, а чорбаджи Цеко имаше до двеста хиляди оки събрано. Вълната беше пред празниците четири и зола, а къде Гергьовден рипна на шест и руп, а чорбаджи Цеко беше приготвил за товарене около петнадесет хиляди оки вълна. И така на всичко му тръгна напред.

Един път запитали бае Митра дали ще дойде време да се куртулише християнията от поганците, от техните зулуми, от техните патила и дали ще стане некога българско царство. Пророкът се позамислил малко, па отговорил:

— Ще се изминат деветстотин деветдесет и девет петъци все черни за християнията, па като настъпи хилядният петък, таман по икиндия, когато турците са в джамия, а оно ще падне техното царство и на калето първи път в тоя петък ще се забодне християнски байрак с кръст!... Така, така — продължил бае Митар, — господ ще изчисти тогава стадото от вълци, но нема да се изминат нито три пъти по деветдесет и девет други петъци, и на кучетата, които ще останат да пазят стадото, ще израснат вълчи зъби, та ще почнат да се хапят помежду си като бесни... Какво ще после да бъде... това не знам... нека му мислят кучетата!...
